

Nowy typ muzeów wg Minicha

Nakładem Towarzystwa Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas w serii wydawniczej *Klasyki teorii i historii sztuki*, pod redakcją prof. Wojciecha Bałusa, opublikowana została książka autorstwa Mariana Minicha zatytułowana "O nowy typ muzeów sztuki". Praca autorstwa pierwszego dyrektora Muzeum Sztuki w Łodzi ukazała się sześćdziesiąt lat po jej ukończeniu, maszynopis książki przechowywanej przez córkę autora Agnieszkę Minich-Scholz opatrzony jest bowiem datą 1958 roku(1). Publikacja tak cennego świadectwa polskiego muzealnictwa autorstwa wieloletniego dyrektora tak ważnej polskiej instytucji kultury, jaką było i jest Muzeum Sztuki w Łodzi, po tylu latach rodzi pytanie: czemu tak późno.

Książka nie zyskała aprobaty wydawców jeszcze za życia autora. Powstała w trudnych czasach. W 1958 roku w Polsce skończył się ostatecznie okres odwilży, jaki nastąpił po śmierci Stalina w 1953 roku. Okres, w którym przewodnia siła narodu - PZPR, zrezygnowała z popierania socrealizmu w sztuce. Ale po dojściu w 1956 roku Władysława Gomułki do władzy proces poluzowywania socjalizmu został zahamowany. W 1958 roku I sekretarz PZPR pierwszy raz rzucił hasło: "Tysiąc szkół na tysiąclecie państwa polskiego", rozpoczęły swoją działalność Ochotnicze Hufce Pracy, w Instytucie Badań Jądrowych w Świerku uruchomiono pierwszy w kraju doświadczalny reaktor jądrowy Ewa, zaś w kinach swoje premiery miały "Eroica" Andrzeja Munka, "Pętla" oraz "Pożegnania" Wojciecha Jerzego Hasa, "Ewa chce spać" Tadeusza Chmielewskiego, "Król Maciuś I" Wandy Jakubowskiej, "Ostatni dzień lata" Tadeusza Konwickiego, "Wolne miasto" Stanisława Różewicza i "Popiół i diament" Andrzeja Wajdy z ikoniczną rolą Zbigniewa Cybulskiego.

To kilka wybranych zdarzeń, jakimi żyła ówczesna Polska. W takich realiach Marian Minich zabiegał o publikację swojej rozprawy "O nowy typ muzeów sztuki", którą sam oceniał jako zasadniczą (2) w swoim bogatym dorobku prac naukowych. Początkowo planował wydać ją jako książkę w Wydawnictwie Arkady (3), jednak jego starania okazały się bezskuteczne, nie uzyskał aprobaty wydawnictwa. W 1963 roku autor złożył do druku "O nowy typ muzeów sztuki" w Wydawnictwie Literackim w Krakowie (4). W 1966 roku, trzy lata po złożeniu książki do druku przez autora, a rok po jego śmierci, rozprawa została wydana w skróconej formie jako artykuł pod zmienionym tytułem "O nową organizację muzeów sztuki" w drugim tomie publikacji "Sztuka współczesna. Studia i szkice" pod redakcją prof. Józefa Dutkiewicza.

Tasiemcowy proces

20 marca 1964 roku w liście do prof. Józefa Dutkiewicza Marian Minich pisał między innymi: „Wielce Szanowny i Drogi Panie Profesorze! w dniu dzisiejszym otrzymałem z Wydawnictwa Literackiego drugą ratę honorarium za moją rozprawę pt. »O nowy typ muzeów sztuki«. W związku z powyższą pracą, proszę uprzejmie Pana Profesora o skreślenie tekstu dotyczącego analizy ekspozycji w galeriach polskich muzeów, a pozostawienie natomiast omówienia muzeów francuskich oraz radzieckich. Myślę, że po tylu latach od czasu kiedy przesłałem mój artykuł Panu Profesorowi moja analiza ekspozycji w galeriach muzeów polskich przestała być aktualna, a w najbliższych miesiącach, ze względu na stan mego zdrowia nie będę mógł podjąć się poznawczych badań tego problemu” (5). Dwa miesiące później w dniu 27 maja 1964 roku Marian Minich w liście do prof. Józefa Dutkiewicza dał upust swojej irytacji pisząc, między innymi: „Pismem z dnia 15 maja b.r., Wydawnictwo Literackie w Krakowie prosiło mnie o przedłużenie na okres roczny terminu wykorzystania mojej rozprawy »O nowy typ muzeów sztuki«, dla II-go tomu »Sztuka Współczesnej«. Nie mając narazie (pisownia oryginalna - przyp. J.M.) wyjścia z tej sytuacji, - zgodziłem się na pow. propozycję. Jestem jednakże pełen oburzenia na ten, trwający już szereg lat proces drukowania

mojej rozprawy, na całe kunktatorstwo, małoduszność oraz - na pewnych etapach - niepotrzebną, przesadną ostrożność. Prosząc Kochanego Pana Profesora o przyśpieszenie tego tasiemcowego procesu, proszę również o skreślenie do mnie kilku słów orientujących mnie w całokształcie zagadnienia zwłoki w druku mojej rozprawy" (6).

Po kolejnych dwunastu miesiącach oczekiwania na publikację sytuacja nie uległa zmianie, zaś Marian Minich 24 kwietnia 1965 roku w liście do Wydawnictwa Literackiego pisał: „W związku z pismem Wydawnictwa Literackiego z dn. 15.V.1964 r. wyraziłem zgodę na przedłużanie na okres roczny terminu wykorzystania mojej rozprawy »O nowy typ muzeów sztuki«, wchodzącej w skład II-go tomu: »Sztuki współczesnej«. Prosiłem jednocześnie o wykreślenie z mojej rozprawy analiz dotyczących muzeów polskich, ponieważ materiał zawarty tam, przestał być aktualny. Prosiłem natomiast o pozostawienie w pow. pracy analiz dotyczących muzeów francuskich i radzieckich. W związku z powyższym proszę uprzejmie o powiadomienie mnie, kiedy ukaże się moja praca, minął bowiem już termin przedłużenia wykorzystania mojej rozprawy" (7). Autor w postscriptum listu napisał: „W razie potrzeby proszę mi przysłać rozprawę do korekty" (7). Jednak nie doczekał się tej korekty, zmarł niecałe trzy miesiące później w dniu 6 lipca 1965 roku. W zachowanej korespondencji do Wydawnictwa Literackiego konsekwentnie używał tytułu rozprawy "O nowy typ muzeów sztuki", co dowodzi, że zmiana tytułu nastąpiła już po jego śmierci.

We wrześniu 2015 roku Paweł Brożyński, historyk sztuki związany zawodowo z Instytutem Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego poszukując materiałów związanych z historią Sali Neoplastycznej Muzeum Sztuki w Łodzi spotkał się z córką Mariana Minicha, Agnieszką Minich-Scholz. Efektem tego spotkania jest publikacja rozprawy "O nowy typ muzeów sztuki". Wydanie i opracowanie tego cennego materiału, dokumentu polskiego muzealnictwa to ważne wydarzenie, za które Pawłowi Brożyńskiemu należą się słowa uznania. Jak napisał w swojej rekomendacji książki "O nowy typ muzeów sztuki" Stanisław Ruksza „To pozycja już historyczna, ale paradoksalnie, mimo ogromnego rozwoju nauki kuratorskiej i muzealniczej, dzisiejszym celom galerii czy muzeów sztuki, przy strukturalnym zaniedbaniu edukacji artystycznej, przyświecają te same ambicje" (8).

Więcej niż płomienny manifest

Spośród kilku możliwych sposobów kolacjonowania obu wersji tekstu Paweł Brożyński wybrał edycję, w której zestawiał w dwóch kolumnach najbardziej rozbieżne fragmenty tekstu rozprawy "O nowy typ muzeów sztuki" z artykułem "O nową organizację muzeów sztuki". Taki sposób zestawienia obu wersji najlepiej obrazuje ich wzajemne zależności. Tym samym czytelnik dostał oryginalny tekst maszynopisu wzbogacony o nowe fragmenty pochodzące z artykułu. Warto zaznaczyć, że artykuł "O nową organizację muzeów sztuki" w stosunku do pierwotnej rozprawy został skrócony o wiele fragmentów, wzbogacony o znacznie krótsze fragmenty, a także w wielu miejscach znacznie przeredagowany. Wydana przez Universitas książka poza samą rozprawą Mariana Minicha zawiera też notę wydawniczą autorstwa Pawła Brożyńskiego, krótkie wspomnienie córki Agnieszki Minich-Scholz o ojcu, tekst autorstwa Pawła Brożyńskiego zatytułowany "Muzeum w płynnej rzeczywistości", w którym autor podejmuje próbę umiejscowienia dzieła Minicha w świecie muzealnictwa połowy XX wieku oraz tekst dr Magdaleny Kunińskiej z Instytutu Historii Sztuki UJ zatytułowany "Heinrich Wölflin - Władysław Podlaha - Marian Minich: w stronę systematyki »plastycznych spełnień (strona plastyczna jako centralne zagadnienie analizy dzieła sztuki«". Poza wspomnianymi tekstami w książce opublikowano biogram Mariana Minicha, bibliografię jego pism, spis ilustracji i indeks nazwisk. Całość ciekawa, zdecydowanie warta odnotowania.

Książka Minicha to bardzo ważny element do tworzenia wizerunku przeszłości, ważny materiał faktograficzny dotyczący sztuki współczesnej w Polsce. Jest ona niezwykle cenna dla współczesnej

percepcji złożonej sytuacji kultury i sztuki w Polsce po II wojnie światowej. Dostarcza trafnych informacji o przeszłości, informacji nie zniekształconych w pamięci zdarzeń. Książka ważna jest w wielu kontekstach: historycznym, Muzeum Sztuki w Łodzi, Władysława Strzemińskiego, artystów z kręgu Strzemińskiego, łódzkiego środowiska kulturalnego, koncepcji muzealnych w Polsce i na świecie. Wystarczy jedynie w tym miejscu zacytować pogląd redaktora książki Pawła Brożyńskiego, według którego „Marian Minich w swojej książce zaproponował jedną z najbardziej oryginalnych i niezwykłych koncepcji muzealnych, jakie kiedykolwiek powstały w historii polskiej muzeologii, a być może jakie w ogóle powstały. Odwaga i bezkompromisowość jego wizji może z dzisiejszej perspektywy imponować bądź budzić zdziwienie, ale bez względu na ocenę trudno uznać jego pomysły za wtórne, banalne czy utopijne. Udało mu się stworzyć koncepcję muzeum zrywającego z tradycyjnymi sposobami ekspozycji, które w przeciwieństwie do pomysłów artystów awangardowych była - przy całym swym rewolucyjnym rozmachu - realistyczna i pragmatyczna. Być może była to jedyna w XX wieku tak odważna wizja muzeum, która mogła być czymś więcej niż tylko płomiennym manifestem” (9).

Odpowiedź na pytanie czemu rozprawa Minicha nie została opublikowana po napisaniu jej przez autora nie jest prosta. Bez wątplenia praca "O nowy typ muzeów sztuki", mająca podwiltzowy charakter, stawiając pytania o formy sztuki i systemy w ówczesnych czasach, po 1958 roku, a więc za rządów Władysława Gomułki nie była łatwym do przełknięcia materiałem dla władzy. Inną do rozwiązania kwestią jest czemu publikacja następuje dopiero teraz, czemu ten ważny dla dokumentacji złożonego i nie zawsze jednoznacznego okresu kultury i sztuki po II wojnie światowej, szczególnie istotny dla tożsamości Muzeum Sztuki w Łodzi materiał przeleżał w kartonowym pudle nazwanym „Tatalia” aż tyle lat. Nie podejmuję się odpowiedzi na wyżej postawione pytania. Pozostawiam ją historykom i historykom sztuki. Także ocena zaproponowanej przez dra Mariana Minicha koncepcji muzealnej należy do specjalistów. Cieszy, że rozprawa została opublikowana i naukowcy mogą zająć się interpretacją poglądów autora, także i krytyczną analizą dzieła. Interesująca jest też konfrontacja pracy z innymi źródłami. Ciekawe będzie też usłyszeć opinie współczesnych muzealników, dyskutujących o nowoczesnym muzeum zapraszającym widza do współpracy, publikującym swoje zasoby online, rozwijającym nowe formy edukacji, na temat nowego typu muzeum sztuki według Mariana Minicha.

Jacek Michalak

- doktor nauk chemicznych, w latach 1985-1995 nauczyciel akademicki w Politechnice Łódzkiej, od 1995 roku związany zawodowo z Atlasem, od 2007 roku wiceprezes ds. rozwoju Atlasa, w latach 2003-2017 kierował, równocześnie z pracą dla Atlasa, galerią Atlas Sztuki, która zaprezentowała 88 projektów, zajmuje się także krytyką artystyczną.

- - -

Literatura

- [1] Paweł Brożyński, Maszynopisy nie płoną. Nota wydawnicza, [w:] Marian Minich, O nowy typ muzeów sztuki, Kraków, 2018, str. VII.
- [2] Agnieszka Minich-Scholz, Marian Minich - pod wiatr, [w:] Agnieszka Minich-Scholz, Marian Minich, Marian Minich - pod wiatr. Wspomnienia wojenne. Szalona Galeria, Warszawa, 2015, str. 135.
- [3] Marcin Szelaąg, Testament muzealny Mariana Minicha, [w:] Muzeum Sztuki w Łodzi. Monografia, tom I, Łódź, 2015, str. 269-270.
- [4] Agnieszka Minich-Scholz, Marian Minich - pod wiatr, [w:] Agnieszka Minich-Scholz, Marian Minich, Marian Minich - pod wiatr. Wspomnienia wojenne. Szalona Galeria, Warszawa, 2015, str. 119.
- [5] Marcin Szelaąg, Testament muzealny Mariana Minicha, [w:] Muzeum Sztuki w Łodzi. Monografia,

tom I, Łódź, 2015, str. 276.

[6] Tamże, str.282.

[7] Tamże, str. 287.

[8] Stanisław Ruksza, [w:] Marian Minich, O nowy typ muzeów sztuki, Kraków, 2018, str. III okładki.

[9] Paweł Brożyński, Maszynopisy nie płoną. Nota wydawnicza, [w:] Marian Minich, O nowy typ muzeów sztuki, Kraków, 2018, str. XIV.